

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Ca-
sella postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto XI. — Štev. 14 (222)

UDINE, 1. - 15. SEPIEMBRA 1960

Izhaja vsakih 15 dni

Dolžnost Italije: šole v materinem jeziku

Kakor poročajo listi je italijanski mi-
nister za prosveto predložil parlamentu
zakonski osnutek o slovenskih šolah v
goriški in tržaški pokrajini. V zakon-
skem osnutku ni ničesar rečeno, da bi
se morale ustanoviti slovenske šole v
videmski provinci za Slovence v Furlan-
ski Sloveniji in Kanalski dolini.

Ali morda ni Slovencev v videmski po-
krajini, pa da zaradi tega ni treba od-
pirati slovenskih šol za otroke slovenskih
staršev? V vseh ljudskih štetjih do leta
1921, ko je italijanska država ugotavlja-
la tudi narodnost prebivalstva, je bilo
ugotovljeno uradno, da je v Furlanski
Sloveniji okoli 35.000 Slovencev in sicer
1901 leta 31.768 slovensko govorečih o-
seb, 1911 leta 36.171 in 1921 leta 33.932.
V ljudskem štetju leta 1936, ko je bil
feš zem na vrhuncu svoje moči, niso si-
cer javno zbirali podatkov o narodnosti,
a je državni fašistični aparat na svojo
roko zbral podatke o številu furlanskih
Slovencev in spet ugotovil, da živi v
Furlanski Sloveniji nad 30.000 Slovencev,
to je približno enako število kot so jih
ugotovila prejšnja ljudska štetja, ko so
se še zbirali podatki o narodnosti odno-
sno o uporabnem jeziku (lingua d'uso).

Znano je, da imajo slovenske družine
v Furlanski Sloveniji več otrok kot pa
sosedne furlanske v ravnini.

Znano je, da je pasivna Furlanska
Slovenija naseljena le s Slovenci, da se
v njenih revnih vasi ne naseljujejo
ljudje od drugod iz Furlanije ali pa iz

drugih krajev Italije, ker se domače slo-
vensko prebivalstvo ne more živeti na
tako revni zemlji, da ni nobene indus-
trijske niti ne turizma, ki bi mogla z do-
tokom tujih delavcev ali turistov asimili-
rirati postopoma domače slovensko prebi-
valstvo. Narodnostna sestava prebival-
stva se ni spremenila in žive po vseh
vseh Furlanske Slovenije samo Sloven-
ci, ako izvzamemo neznatno število dr-
žavnih uslužbencev: predvsem organov
javne varnosti, finančnih stražnikov in
deloma učnega osebja po naših šolah, ki
pa je tudi v precejšnji meri slovenskega
porekla, ker prihaja iz vrst domačih di-
jakov, ki so študirali na učiteljski in v
špetru ob Nadiži.

Nihče, niti najbolj desničarski politi-
čni krogi in listi v videmski pokrajini in
drugod niso mogli ovreči dejstva, da živi
v Nadiških in sosednih dolinah nad
30.000 uradno ugotovljenih oseb, ki jim
je materini jezik slovenski. Tega dejstva
niso mogle izbrisati razne izjave in član-
ki po listih desničarskih grupacij, da so
prebivalci Furlanske Slovenije daljnega
slovenskega porekla in da govorijo nečisto
slovensko narečje. Kaj sploh pomeni
daljno slovensko poreklo, ali ima to
sploh kakšen smisel, ali imamo morda
kakšno bližnje poreklo? Slovenci v Fur-
lanski Sloveniji niso ni daljnega ni bliž-
njega porekla, ampak so kratko malo
slovenskega porekla kot vsi drugi Slo-
venci. Tudi med različnimi italijanskimi
narečji več ali manj podobnimi književ-
nemu italijanskemu jeziku, nimamo dalj-
nih ali bližnjih porekel, ampak kratko-
malo Italijane, ki govorijo manj razumli-
vo ali bolj razumljivo narečje. Furlan-
ski Slovenci ne govorijo slovenski književ-
ni jezik, ker ga v nobenem slovenskem kra-
ju ne govorijo, ampak eno izmed številnih
slovenskih narečij, ki pa je zaradi soži-
tja s Furlani in zaradi italijanskega ad-
ministrativnega aparata dobilo v zad-
njem stoletju določeno primes furlanskih
in italijanskih besed, medtem ko pa je
struktura govora, sintaksa, ohranila vse
značilnosti slovenskega narečja.

Ker ima torej videmska pokrajina nad
30.000 furlanskih Slovencev, se postavlja
za italijansko državo samo eno jasno
vprašanje: ali je Italija dolžna po dolo-
čilih svoje Ustanove, po svojem pristan-
ku na karto človečanskih pravic, po svo-
jem priznavanju manjšinskih pravic za
svoje italijanske manjšine v svetu in za
vse druge narodne manjšine v Italiji,
odpreti tudi v videmski pokrajini za
Slovence v Furlanski Sloveniji in Kanal-
ski dolini slovenske šole, in vključiti v
najnovejši zakonski osnutek o sloven-
skem šolstvu v Italiji tudi območje vi-
demске pokrajine. Odgovor je samo eden:
Italija je večkrat zapovrstjo skozi tri
javna ljudska štetja ugotovila obstoj
nad tridesetstotno članov močne slovenske
etnične skupine v videmski pokrajini v
razdobju tridesetih let in mora naspro-
ti tej manjšini kot demokratska, civilizirana
država izpolniti vse manjšinske pravice
in med temi prvo in poglavitno, da ji z
zakonom zajamči šole v materinem slo-
venskem jeziku, kot določata 3. in 6. člen
njene Ustave.

Italija kot država se ne more in ne
sme zatekati k zvijačam, puhlim pretve-
zam in lažnim argumentom, da ni dol-
žna priznati furlanskim Slovincem sta-
tusa narodne manjšine zato, ker govorijo
»neko slovensko narečje ali ker so dalj-
nega slovenskega porekla« in še manj
zato, ker so dobri in zvesti državljani -
»italianissimi«.

Italija ne sme uporabljati nobenega
pritiska na furlanske Slovence in zlasti
ne na njihove izvoljene zastopnike v ob-
činskih svetih, da bi pod vodstvom od-
države imenovanih občinskih tajnikov
ali pa italijanskih parlamentarnih za-
stopnikov - poslancev ali senatorjev iz-
glasili prisiljene resolucije proti sloven-
skim šolam v Furlanski Sloveniji.

Ne samo posamezne italijanske vlade,
ampak tudi Italijanske demokratične
stranke, predvsem vse tiste, ki so glasov-
vale za sedanjo italijansko republikansko
ustavo, so dolžne zavzeti javno in jasno,
nedvoumno stališče do manjšinskih pra-
vic furlanskih Slovencev, zlasti pa do šol
v materinem slovenskem jeziku.

Od naprednih italijanskih strank pa
pričakujejo končno enkrat furlanski Slo-
venci, da se ne samo izjasnijo v parla-
mentarni debati v prid slovenskim šol-
am v Furlanski Sloveniji, ampak da
jih podprejo pred italijansko javnostjo
na javnih zborovanjih in v svojem tisku
v njihovi borbi za slovensko šolstvo.

Vsem slovenskim organizacijam na Go-
riškem in Tržaškem ter vsem italijan-
skim javnim delavcem in organizacijam,
ki so nas doslej podprli v naši dolgoletni
borbi za manjšinske pravice za furlanski
Slovenci najiskrenejše zahvalujemo in
jih prosimo, da še bolj pojačajo pred i-
talijansko in mednarodno javnostjo za-
vezanost za naše etnične pravice zlasti na
šolskem področju.

Izjavljamo, da ne bomo nikdar odne-
hali v naših zahtevah po šolah v materin-
em jeziku.

Ze vnaprej izjavljamo, da ne bomo
priznali nobenih izjav, ki bi jih eventual-
no izsilili posamezni funkcionarji držav-
nega aparata od nekaterih nezavednih
članov naše narodne manjšine.

Ne bomo dovolili, da bi kdorkoli pa
četudi sama vlada hotela izkoristiti nezave-
dnost nekaterih naših ljudi po dolgolet-
nem pritisku, da bi z bivšimi krivici,
nasiljem in brezpravnostjo v manjšin-
skih zadevah obdržali sedanje stanje
na šolskem področju v Furlanski Slove-
niji, ki je grobo kršenje osnovnih manjšin-
skih pravic in nasprotno duhu itali-
janske Ustave.

Ne samo mi furlanski Slovenci, tem-
več tudi člani večinskega italijanskega
naroda se morajo zavedati, da živimo v
času, ko dobivajo svoje pravice vsi pa
tudi najbolj primitivni narodi na vseh
kontinentih sveta, kaj šele mi Slovenci
Furlanije v sredini Evrope.

Nič ne bo moglo ustaviti naših upra-
vičenih zahtev, nič ne zavreči naše poti
do vseh manjšinskih pravic.

Za Italijo bi bilo bolje, da nam pravo-
časno da' prostovoljno manjšinske pra-
vice kot pa da jih bo morala kasneje pod
pritiskom svetovne javnosti.

Furlanski Slovenci smo raztreseni po
vsem svetu in že imamo prijatelje in za-
govornike pri mnogih narodih ter smo
znani kot stari pravdarji ki si bodo znali
prijazno svoje pravice, če bi se treba, na
odločujočih mednarodnih forumih.

Pri naših sosedih Furlanih

O knjigi »Gemona ed il suo Mandamento« Giuseppe Marchetti-ja, Videm 1959

Razna zgodovinska dela Marchetti-ja,
zgodovinarja furlanske zemlje, ki jih je
doslej napisal, nosijo pečat drzne resni-
coljubnosti, ki ni hotela nikdar slišati o
zlagani patetiki patriotarstva. Do Sloven-
cev je bil zmeraj pravičen in objektiv.

Marchetti-jevo najnovejše delo obrav-
nava okraj Gemona (Humini), ki spada
v severni del osrednje Furlanije in v
katerem so poleg glavnega kraja Gemo-
ne pomembni in znani še nasledni kraji:
Osoppo, Ratinj, Venzone, Buja in Trasag-
his. Za Slovence je pomembna občina
Montenars (Gorjani) z dvema slovenski-
ma vasima: Breg in Flejpan.

Geografsko je obdelal avtor pokrajino
z vseh potrebnih vidikov: relief, klima,
flora in favna, gospodarstvo, prebivalstvo
ter upravno in cerkveno razdelitev. Vse
to je stisnjeno na komaj 20 straneh, nato
še toliko zgodovinskih opazk: ves ostali

NA SENOZETI

Mi in beg italijanskih kmetov z zemlje

Ni ga italijanskega žornala, ki ne bi
pisal, kako kmetje bežijo z zemlje v me-
sta. Začeli so bežati ne samo kmetje s
hrbovskih krajev, ampak tudi v ravnine.
Bežijo iz dežele v mesta ne samo »brac-
cianti agricoli, mezzadri, coloni«, ampak
tudi samostojni kmetje, ki imajo doma
svoje posestvo.

Bežijo kmetje ne samo s slabe, puste
ali pa močvirnate zemlje ali pa s kak-
šnih hribovskih grap, ampak tudi z do-
bre, krasno obdelane zemlje v ravnini,
ki prinaša vse pridelke: žito, sirak, ze-
lenjavo, sadje, vino, cvetje, skratka vse.
Tudi s takšne zemlje bežijo.

Tiste postavbe, ki so jih izdali fašisti,
da morajo imeti ljudje s kmetov poseb-
na dovoljenja, da se lahko naselijo v
mestih, v industrijskih krajih, se niso
odpravljene, kot toliko drugih fašistič-
nih neumnosti, a ljudje se vsaj teh po-
stav ne držijo več.

Kmetje so začeli na veliko bežati prav
sedaj, ko so izdali tisti velikanski pro-
jekt o melioraciji, o izboljšanju kmetij-
stva, ki bo stal 600 in še več milijard lir.
Zaradi tistega projekta se ne bo noben
kmet ustavljal doma, ker je na kmetih
najmanj petkrat preveč ljudi, da bi mo-
gli kolikor toliko dobro živeti od pridel-
kov svoje zemlje.

Kmetje imajo najmanj polovico manj
»reddita«, manj dohodkov, kot pa tisti,
ki delajo v industriji ali pa se ukvarjajo
s trgovino, s prometom ali kakim dru-
gim delom.

Mi, ki živimo v furlanskih hribih, ima-
mo ne samo polovico, ampak najmanj
petkrat manj dohodkov, kot jih imajo
ljudje po mestih.

Tudi mi slovenski kmetje na Furlan-
skem bi radi šli v italijanska mesta,
samo če bi imeli kam. Ali naj gremo v
Videm, kjer se tisti furlanski delavci,
ki so tam okoli doma, ne morejo dobiti
dela, ali jih zelo slabo plačajo. Ali naj
gremo v Cedad, kjer je trikrat slabše kot
v Vidmu?

Po pravici povedano se za nas sloven-
ske kmete v Furlaniji ni dosti spremenilo,
ko so začeli tisoči in stotisoči kmetov
iz severne, srednje ter južne Italije uha-
jati v mesta. Mi bi že davno ušli v kak-
šno italijansko mesto, če bi bil tam za
nas prostor in delo.

Stojimo pred sledečo realno alternati-
vo: doma vsi ne moremo živeti, ker nas
zemlja ne more prederiti. V italijanska
mesta ne moremo iti, ker se tam gnete-
jo stotisoči, milijoni kmetov vse Italije.
Lahko gremo samo delat v tujino, v e-
migracijo in sicer samo tisti, ki so mladi,
zdravi in močni. Vsi drugi moramo osta-
ti doma, ali nam je to prav ali ne. Na-
pravimo, da nam bo življenje boljše, la-
žje in bolj veselo vsem tistim, ki mora-
mo živeti doma. Zato, da nam bo doma
boljše, pa ne smemo vsega požreti in
potrpeti. Točiči se moramo za naše na-
rodne in ekonomske pravice in ne smemo
verjeti prav nobenemu politiku, ki so nas
spravili na sedanjo beraško palico.

Šport druži narode!

MCM LX

Po vsem svetu se že tedne in tedne
govori o Rimu, ki je sprejel v svoje
okrilje športnike vseh kontinentov.
Olimpijske igre imajo svoj največji
pomen le vsaka štiri leta, kajti ostali
čas iskoristijo vsi, za ezercitacijo s
tihu in skromno željo za uspeh in
vsaj eno izmed 600 medalj, kolikor jih
bodo do 11. septembra v Rimu podelili.

Od leta 1896, ko so bile prvič na
programu obnovljene olimpijske igre,
pa do današnjega dne, je nastopilo
najprej v svečani otvoritveni paradi
in nato na stadionih skoraj nepre-
gledno in rekordno število športnikov
vsega sveta.

Šport druži narode! Crnce iz novih
samostojnih afriških držav, Kitajec,
ki se je rokoval s košarkarjem CSR,
mulat Japonec z daljne dežele, vsi so
med sabo ne le v velikem olimpij-
skem nasedlu, temveč tudi na boji-
ščih, iskreni in dobri športni tovariši.
Crnce sedi z belcem, stopa z njim na
znagovalni oder, vsi mu poskajo in
takrat stotisoč prisotnih in milijoni
in milijoni ob televizijskih ali radij-
skih sprejemnikih ne mislijo na nič-
esar drugega kot na športno tekmo-
vanje 6000 predstavnikov iz 86. držav.
V dobi razdvojenosti sveta je ta dogo-
dek, XVII OLIMPIJSKE IGRE, prav
gotovo pomembna vredna manifestaci-
ja prijateljstva med vsemi narodi
sveta.

ho, goło hribovsko ozemlje. Vsi hitijo na
delo v emigracijo in celo ravnina okoli
Gemone in Osoppa je čedalje bolj zapu-
ščena.

Etnično je okraj, pravi pisatelj, seveda
furlanski, »ako izvzamemo, da živi tukaj
še ne celih 1000 Slovencev in občini
Montenars (frakciji Flejpan in Breg)
ter morda nekoliko višji odstotek kot v
srednji Furlaniji ljudi nemškega porekla
v Venzone (Pušja ves) in Gemoni«.

Za nas Slovence je zanimivo, da govo-
rijo Furlani v Gemonskem okraju kar
štiri narečja, podobno kot furlanski Slo-
venci tri slovenska narečja: rezjansko,
tersko in nadiško. V zaprtih hribovskih
dolinah so se pač narečja pri obeh sa-
mostojno razvijala.

Marchetti ne obdeluje zgodovino okra-
ja po starem italijanskem kalupu in je
(Nadaljevanje na 2. strani)

Čedad

Ljetos so hruške po naših krajih zlo dobro obrodile in že smo se troštali, de se bono s tjem bogatim pardjelkom kaj pomagali, a djelali smo račune brez ostirja. Kup hruškam »Napoleonke« in »Kongusa« je takuò padu, de se nam ne bo izplačalo izgubljat niti čas za jih obrat. Plačujejo jih komaj 15-20 lir za kg in še ponujati jih je trjeba.

Učasih so v naših krajih gojili še več sadja, sadá pa manjka ljudi par hiš in tud kup sadju je takuò nizak, de se kmetu rjes ne izplača se takuò maltrati. Ljeta 1930 so v Nadiški dolinah pardjelal nad 5.000 kvintalu hrušk, kuaž tarkaj jabulk, sliv in še več breskev in kup je bil dobar. Ljudje so si pomagal prav

s sadjarstvom, donás pa na vir tistih entrat ne morejo več računat.

Ze večkrat smo povjedal kakuò koristne bi ble v Nadiški dolini kajšne fabrike, ki bi predjelale sadje v marmelado in sokove. Ljudje bi dobil vesejé do sadjarstva, ki ga sadá opuščajo, in bi zasadił novo, še buj zlahtno sadno drevje, saj kondicioni za sadjarstvo ne manjka.

IZ DOLINE REZIJE

Komunski svet zavrnil upravičene zahteve prebivalstva iz Učje

Cudno, zares čudno se obnaša naš komunski svet. Ze desetletja se trudi in skuša ovirati, da bi se prebivalstvo Učje in seveda z njim tudi vsa komunška posest, ki pripada tej vasi, ne odcepili od rezjanskega komunja in se priključili k Brdu. Ze večkrat smo povedali zakaj so se ljudje iz Učje odločili za ta korak: od Ravence, kjer je sedež komunja, so oddaljeni, če hočejo iti po kolovozni cesti, 80 km, medtem ko so oddaljeni od Brda v Terski dolini, kamor tudi geografsko gravitirajo, le 12 km in tja vozi vsak dan tudi avtobus po dobri državni cesti. Povedali smo tudi, da komunski svet ne mara o tej odločitvi ljudi iz Učje ničesar slišati.

Še bolj čudno obnašanje komunškega sveta pa se nam zdi, če v zadevo pogledamo malo bolj globoko. Škodá se jim zdi, »da bi se ljudje iz Učje odcepili od Rezije, ker bi s tem razbili etnično in jezikovno enoto, ki je značilna za Rezjane«. Da ta izgovor ne odgovarja tisti veliki ljubezni, ki bi jo danes radi izkazovali karakteristiki rezjanskega narečja, naj podamo samo en primer, da jim razkrinkamo obraz in jih vidimo kakšni so v resnici. Pred nekaj leti je prav župan (sindaco) skupno z lokalnim župnikom poslal nekemu videmskemu listu protestno pismo proti R.A.I. (italijanska radijska družba), ker je ta v neki oddaji za emigrante videmske pokrajine povdarila, da so na sporedu pesmi rezjanskih Slovencev (Slavi della Val Resia). No, takrat so se čutili užaljeni in so protestirali, ker so jih imeli za Slovence, češ da so Italijani in ča so s tem žalili čut italijanstva vseh Rezjanov, danes pa ovirajo ubogo Učjo z izgovorom, da se ne sme razbiti etnična in jezikovna enota.

Pa še nekaj pripomnimo. Kaj Brdo ni slovenski komun? Kaj tam ne govore slovenski kot v Učji? Vemo, da vse to ne interesira rezjanske poglavarje, tiček čepi v drugem gnezdu. Vsem je znano, da je rezjanski komun v rokah nekaterih trgovčičev (mercantini) in ti ne skrbijo za drugega, kot da bi se olepšala Ravenca, kjer imajo svoje trgovine in gostilne. Vasi Učja, Liščeca, Stolbica in druge so popolnoma zapuščene, saj jim do danes niso napeljali niti električne luči in ne popravili cest, ki vodijo preko vasi in morajo izvajati »raboto«, če hočejo imeti v redu svoje poti. Ravenca ima pavimentirano cesto, tratuarje, moderno javno razsvetljavo, park in ne ve-

mo kaj še, uboge cenerentole Učja in Korita morajo pa rabiti petrolejke in hoditi po kozjih poteh. Niti Ponteba, Možnica in drugi kraji, ki ležijo v Železnem kanalu ob glavni cesti si ne morejo privoščiti toliko luksuza kot Ravenca. Ljudje iz Učje imajo bistre oči, vidijo tudi to krivično postopanje in zato so popolnoma upravičeni, da vztrajajo pri svojem.

IZ TERSKE DOLINE

Podbrdo

Velika žalost ne parša u Pecovo famejo u Podbrdu, zaki e umar oča Zef Kosič. Ta e šou u Germanijo na djelo ljetos aprila mjesca anu e bi murador. Težko živjenje u Germaniji ga je štufalo anu e decidu za simpri zapustiti te kraje anu se vurniti ta kiši tah svoji fameji u Podbrdo. Ta želja (desiderio) pa se mu ni izpunila: med poljo z trenom ga je blizu Vilacha u Avstriji zedela sarčna paraliza. Zapušča ženò, 2 sina, 1 hčer anu mater.

Brdo v Terski dolini

Za popravilo semetjereha u Brdu anu Muzcu je governu dau našem komunu 967.000 lir.

Z djeli no će začeti prece, kar na bo djelouna sila na dižpozicjon, zaki u tjem času so djelazmožni može usi u estero.

Ti semetjerihí so zarjes u zlo zapuščenem stanju, use te poderto. Našji kraji so turistični kraji anu zato foreštriji no ledajo še semetjerih. Ce te žej use ljepo, naj bo še semetjerih, saj to e kraj, čjer ne počivajo naši te ranci.

IZ NADISKE DOLINE:

Naš delavec žrtev zločinske roke v Nemčiji

Solidarnost Mannheima, kjer se je odigrala tragedija

Mirno vasico Zapotok, ki leži visokò med brjegi v podboneškem komunu, je zavila v veliko žalost noticija, de je postu njihov vaščan 52 ljetni Peter Cedermač žrtu zločinske roke v Germaniji, kjer je djelu.

Po dolgem raziskovanju se je zvjedalo, de je Cedermača ubil Bruno Boehnke s sekjero, de bi mu ukradu tistih par soudu, ki si jih je parslužu s karvavimi žuji kot razkladalec karbona (premoža) u tisti državi. Mož je djelu tam več ljet, de bi zaslužu nekaj soudu za stara ljeta, zaki domačija, ki jo doma obdeluje njegova žena Natalija Cenčič, je takuò uboga, de ni moč živjet samo od njenih pardjelku. Mislu je ostati tam še nekaj časa, a zločinec je prekrižu vse njegove ljeppe prožete.

Ljudje iz Mannheima, kjer se je odigrala tragedija, so se čutili silno prizadeti in so hoteli izkazati svojo solidarnost. Lokalni žurnal »Mannhein Morgens« je sobit odpru »nabiralno akcije in v kratkem času zbrau in milijon lir. Nabran denar so parnesli pred dnevi nemški žurnalisti uduovi in sinu rankega u Zapotok in jima ob tej priliki izrekli so-

žalje. Govori se tud, de se bojo oblasti interesale, de bo uduova rankega Cedermača dobivala penzjon za rankim možem, ki je takuò tragično koncu v Nemčiji.

Kuliko naših ljudi je pogoltnila juška zemja ne vjemo. Vjemo, de se jih je dosti smrtno ponesročilo v minierah, e-lektričnih centralah, de hodijo domov umirat zavoj boljezni, ki so si jo nakopali par trdem djelu in sada lahko rečemo, de jih na juškem tud koljejo s sekiro. V teku tega zadnjega mjesca so umrli na juškem kar trije naši emigranti. Kulko solz se je že pretočilo ob ugaslih ognjišéh po hribovskih vaseh, zaki je emigracija uzela za nimar narbuže sinove in može naše zemje. In vse to samo zavoj tega, de si parslužijo tisto tardo skorjo kruha, ki je potrebna za vsakdanje živjenje, zaki na domačih tleh ne ušafajo niti te.

Špeter ob Nadiži

Promet po Nadiški dolini je nimar večji in cješte so postale slabe in tesne. Težkuò je uzdrževati takuò veliko cjes-

tno mrežo in zatoú je provincija sklenila, de bo za cješte Most Sv. Kvirina - Sv. Lenart, Ažla - Sovodnje in Ažla - Špeter skrbela ona. Na zadnji komunski seji pa so sklenil, de bojo dali asfaltirati vse cješte špjetarskega komunja v dolini. Takuò bojo v kratkem asfaltirali cješte Špeter - Dolenji Barnas, Most Sv. Kvirina-Dolenji Barnas. Iz Špetra pruoit Ažli bojo napravil tud tratuarje (marciapiedi) in zasadił drevored.

Imajo namjen napraviti še pouno drugih javnih djel, kot »fonjature« v Ažli in sistemirat plac pred cjerkvijo Špetra. Vsa tista djela bojo koštala 20.000.000 lir. Komunski svet je že sklenu zaprositi »Cassa Depositi e Prestiti« za pozojilo 18.000.000 lir, ostalo pa naj bi se krilo s fondi »Konzorcija cjest Nadiških dolin«.

Čas bi bitu, de bi parše na vršo tud cješte v gorskih vaseh v Gorenjem Barnasu, Mečani in Bjarči.

Mažerole

Zvjedal smo, de je ministrstvo za javna dela dalo našem komunu 4.000.000 lir posojila za razširit in modernizirat suolske lokale. Komun bo ta doug plaču v 35 ljetih.

Pru bi bluo', de bi še ljetos, prej ku pride zima in jesensko daževje, postrojil parvi tronk cješte, ki vodi iz Kanaluta pruoit naši vasi. Cjesta je takuò slaba, jamasta in kamenita, de skoraj ni mogoče voziti po njej. Soferji kamionov, ki vozijo špezo v naše butjege, se nimar lamentajo in groze, de je tuò zadnjokrat, de pridejo v vas, zaki je nagobarnost, de se kamjon zvrne zavoj slabe poti.

Iz doline Krnahte

Touca anu huda ura so u nekaterih naših vaseh nardile veliko škodo ljetosnjim pardjelkom. Najbuž škode so utarpjele njive u Tipani, Viskorsí, Platišéh Vizontu, Krnčici, Cerneji in Torlanu.

Kako se bojo judje ljetos pretoukli skuožre ljeo? Autoritá so poškodovanim dale paket, u tikerem te bó nekèj živeža anu s tjem so jih nasitili do novih pardjelku drugega ljeta.

Tud pred dvemi ljeti ne ba Krnahtska dolina zlo poškodovana zavoj hude ure. Takrat se je utrgalo na stotine velikih anu malih plazov anu majedan u nje se interesu, de bi se judem pomagalo zavoj škode, ki so jo utarpjeli. Plazov njeso poraunali, voda ne odneslá še tuò malo dobre zemje anu zatoú so u nekaterih krajih postali nekdanji pašniki melini. Kdor ne vjerva tega, naj gre u Prosnid anu vidu bo kakšno je še tam. Itako zapuščeni judje so se začeli še buj masotno izseljevat (emigrirat) u estero. U zadnjih dveh ljetih je emigriralo za stalno iz doline Krnahte nad 1000 judi.

Vizont

Ze pred dnevi je paršla u našo vas skupina jamarju (spelelogov), de bojo odkrivali naše jame. Ti specialisti-jamarji so iz Trsta anu bojo stali par nas še čjeu tjejan.

Naš komun, anu to se vje tud tist iz Brda, zaki jame so na kunfinu med obema komunoma, bi se muoru malo buj interesirat za propagando, zaki samo itako bi amatorji podzemskih lepou zvjedali tud za Završke in Vizuojske jame. Itako bi se razvitu turizem, ki bi nekèj oživu naše kraje, ki so brez majednega movimenta.

Peta obletnica videmskega sporazuma

Koò vjemò, je poteklo sadá pet ljet odkar so v Vidmu podpisal akordo za mali trafik od kunfina med Italijo in Jugoslavijo. V začetku je blo buj malo prehodov, sadá pa vidimo kakuò narašča trafik iz dneva v dan. Najvenče število prehodov je blo ljetos julija mjesca; blo jih je kar 16.259. Ljudje iz tega in onega kraja kunfina so tjel dobru šfrutat ljepe dneve za izlete (gite), za djelo na puoju, za kupit blaguò na čedadskem trgu. Šoška dolina, tja do Trente je bla kajšen dan takuò razgibana, de je blo rjes vesejé. Vsi so spoznal, de je mali trafik od kunfina zlo velikega pomjena, zaki zblizuje obadva štata takuò u kulturnem kot v ekonomskem pogledu. Troštamo se, de bo tud tisti šovinizem, ki je nekdaž vladal v naših krajih in ki v nekatjerih gnezdh še živi, tudi izginil. Nepomembne (insignifikantne) mušice se ne morejo več uveljavljati, zaki naši ljudje odločajo s svojo voljo in ne več z njihovo in so zastopil, de ni pru vjervat intrigantom.

Največ prehodov je bluo skuož glavni blok v Nadiški dolini, tuò je v Štupci, kjer je šlo čez kunfin 9.181 ljudi: 1837 iz italijanskega kraja in 7344 iz jugoslovanskega; skuož Solarje pri Dreki je blo dov: 214 iz italijanskega kraja in 254 iz jugoslovanskega; skuož Most na Nadiži je blo 810: 56 iz italijanskega kraja

in 754 iz jugoslovanskega; skuož Polavo pri Ceplatišéh je blo 545 prehodov: 179 iz italijanskega kraja in 366 iz jugoslovanskega; skuož Solaje pri Dreki je blo 1191 prehodov: 709 iz italijanskega kraja in 482 iz jugoslovanskega; skuož Most Klinac je blo 422 prehodov: 199 iz italijanskega kraja in 223 iz jugoslovanskega; skuož Mišček je blo 782 prehodov: 446 iz italijanskega kraja in 336 iz jugoslovanskega; skuož Boketo pri Topolovem je blo 128 prehodov iz jugoslovanskega kraja; skuož Robedišče 1660 prehodov: 54 iz italijanskega kraja in 1606 iz jugoslovanskega; skuož teleferiko v Dreki je blo 1072 prehodov iz italijanskega kraja.

Klenjè

Telekrat ne moremo povjedat nič ljepe noticije iz naše vasi. Njekšni vandali so porjezali Angelu Venuti-ju kar 41 venjik, 35 parvič in pred parimi dnevi še 6. Vsak si lahko predstavlja kolikšno škodo je utarpu Venuti in kaj se je maltru v vinjetu, de bi paršu do pardjelka. Kaj imajo sada od tega tisti nepridipravi? Karabimerji brdko iščejo vandale in če jih ušafajo, bi jih muorli dobru štrafat, zaki tuò ni parvikrat, de kumrajo ljudje špjetarske okuolice, kjer jim njekšni za špas djelajo škodo.

Pri naših sosedih Furlanih

(Nadaljevanje s 1. strani)

po priznanju mestnih svoboščin pod patriarhi ves na strani Furlanov, ki so se borili proti Beneški republiki. Zanj je domoljubna laž, da so Furlani iz sovrastva do patriarhov hrepneli po beneški zasedbi. Zanj so stoletja Beneške republike prinisle furlanskim krajem osiromašenje in gospodarski zastoj, zlasti kmetom. Francozi pod Napoleonom niso pustili dobrega spomina med prebivalstvom, so pa več sezidali in zgradili kot Benečani v štirih stoletjih. V burnem 1848 letu je prebivalstvo ostalo mlačno. Edino zgodovinski odpor posadke v Osopju, ki se je šest mesecev upirala avstrijskim oblegovalcem, je vplival na razpoloženje prebivalstva. Toda okoliški kmetje, ki so menili, da je osopski odpor nesmiseln, niso hoteli dajati osopskim branilcem hrane in živine ter so jih morali z orožjem prisiliti na dajatve. »Julija 1866. leta so prišle italijanske čete v

Furlanijo. Toda davčni vijak nove vladavine, neizprosni način izterjevanja davkov in gradnja novih železnic, ki so odvzele našeljem blagovni in potniški promet, so toliko poslabšali gospodarsko stanje, da se je prebivalstvo množično izseljevalo, da bi jih ne pokosila »pelagra«.

Gemonski okraj je dosegel žalostno prvenstvo v izseljevanju. Leta 1908 se je izselilo 20% celokupnega prebivalstva ali vsi deležmožni moški med 15 in 60 let starosti. (Str. 40). Po pisanju avtorja je prebivalstvo po kobariškem zlomu še kar dobro urezalo, ker so ostale civilne in cerkvene oblasti doma. Obnova po prvi vojni je bila počasna in polna političnega in socialnega vrenja. Tudi fašizem je prinesel manj neprilik kot drugod, ker je mirnemu značaju prebivalstva tuja sleherna retorika. Huje so trpeli ljudje v drugi svetovni vojni pod udarom domačih in tujih rapresalij.

Flejpan in Breg

V prevladujočem umetniškem delu knjige se Marchetti obširno dotika Slovencev na ozemlju gemonskega okraja. O Montenarsu (Gorjani) pravi naslednje: »Pravzaprav nimamo povedati ničesar določenega o njegovem začetku, ki morda ne sega daleč v preteklosti, ki je morda ne sega daleč v preteklost, ki je njem slovenskega ljudstva po stranskih dolinah: določeni topografski elementi - Premalina, Zaparjul, Stuba in drugi - ter stikanje s slovenskem ozemljem tarčenskega okraja bi dali misliti, da to drži. Gotovo pa je, da je verjetno sleherni slovenski udiranje, odkar se omenjajo vasi te občine v listinah (13. stol.) izločeno, odnosno boljše povedano, omejeno na tiste zakotne občinske frakcije, v katerih še dandanašnji stanuje potomstvo tega naroda«.

»Pet kilometrov od Montenarsa, v ljubki in samotni kotlini, obdani po gozdnatih pobočjih in travnikih, ki vedo

zanje le lovi na ptiče, leži vas Flejpan, v kateri stanuje delavno in mirno slovensko prebivalstvo. Slovenci žive v večjidel novih trdnih, prostornih hišah, ki so čisto drugačne od bajt, ki jih navadno najdemo v tako oddaljenih in samotnih vaseh.

Ko se nazadnje spustimo v zadaj ležečo dolino Bedrože in se povrnemo po nasprotnem pobočju, naletimo na zadnjo vas v okraju, na Breg, kjer tudi prebivajo prebivalci slovenskega jezika. Ničesar ni tuka, kaj bi moglo redkim obiskovalcem zbuditi zanimanje.

Tile dve vasi ležita v razdrapanem svetu, ki je ves pokrit z gostimi bukovimi in kostanjevimi gozdovi in zelenimi senožetmi, kar pa pridelajo na tej zemlji, pa nikakor ne more kriti življenskih potreb prebivalstva. Zato so krepke roke prebivalcev še zmeraj obsojene, da iščejo kruh v tujini, ker ga jim domače doline ne morejo dati.«

Paša in maščoba v mleku

Kdor želi imeti zdravo živino, mora skrbeti za dober pašnik. Če pa nimamo stalnega pašnika, izkoristimo na vsak način vsaj jesensko pašo po otavi.

Večkrat pa opažamo v prvih tednih paše, da se kvantiteta maščobe v mleku zelo zmanjša. Razliko v kvantiteti maščobe povzroči sprememba fuotra; krave mlekarice nucajo nekaj časa, preden se navadijo na nov fuoter. Mlada paša ima v sebi dosti dušičnih snovi, malo pa ogljikovih vodikov, ki so potrebni za narediti maščobo. Živalski organizem, navajen pri helvski prehrani na normalen obrok, se mora tej spremembi šele prilagoditi, da mora v večji meri izkoristiti dušične snovi za tvorbo mlečne masti. Zato naj se pred pašo krave mlekarice fuotrajajo s sočnim fuotrom, da prehod v prehrani ne bo prenegel.

Nekaj o peteršilju

Res je, da je peteršilj (prezzemolo) najbolj poznana in razširjena dišavnica, ki jo nučamo v naši kuhinji. Premalo pa poznamo njegove sestavine, zaradi katerih ga prištevamo med važne sestavine vsakdanje prehrane. Strokovnjaki pripočajo, da ga ne uživamo samo kot dišavnico, ampak tudi njegov sok. Ker sok (succo) po okusu ni prijeten, svetujejo, da ga mešamo z drugimi sokovi ali pa ga dodajamo jedem.

Zakaj ga moderna prehrana tako cení?

Peteršilj je najbogatejši vir vitamina A med vsemi rastlinami. Poleg tega vsebuje tudi nekoliko vitamina B, nekaj vitamina C in prav malo vitamina E. Dosti ima železa in drugih rudninskih soli.

Svojo vrednost v prehrani povečuje peteršilj še s tem, ker nam je vse leto na razpolago. Na vrtu ga ohranimo do prvih mrazov, korenine lahko odkopljemo celo pozimi, a navadno ga spravimo čez zimo v klet. Mlado zelenje pa imamo vso zimo na razpolago, če posadimo nekaj lepih korenin v zabojček (kasete), ki naj stoji na toplem in svetlem prostoru.

Čiščenje usnja

Usnjene površine na pohištvu ali podobno čistimo z gosto peno od žajfe, ki ima v sebi kar se da malo vode. Potem zbršemo z mokro čunjo in drgnemo še s suho, nikdar ne smemo nučati parketne paste in podobnih reči, ker imajo v sebi take snovi, da kvarijo usnje.

Cepljenje v speče oko

Spomladi smo cepili v poganjajoče, sedaj pa bomo v speče oko. Spomladi cepljeno oko požene še isto leto, julija in avgusta pa požene šele prihodnjo pomlad. Spomladi ne smemo cepiti prej, preden ne postane drevo sočno; poleti pa ne kasneje, ko drevo zgubi sok. Najboljši čas za cepljenje v speče oko je tik pred to dobo. Če cepimo poleti pre zgodaj, požene oko že do jeseni in slabo; tudi poganjek se pozimi posuši.

Preden začnemo cepiti, si naberejo potrebnih cepičev. Te narežemo na drevesih dobrih, plemenitih in znanih vrst. Upoštevati pa ne smemo samo vrste, ampak tudi rodovitnost drevesa, od katerega hočemo vzeti cepiče. Zato jo pogrešno rezati cepiče od mladih dreves, ki niso še rodila. Za cepiče porežemo zdrave poletne poganjke z lepo razvitimi in spečimi očmi. Ko smo nabrali cepiče, jim odstranimo liste, pustimo jim pa eno do eno in pol centimetra peclja ob očeh. V primeru, da nabranih cepičev ne rabimo takoj, jih zavijemo v mokro čunjo in jih do uporabe hranimo v hladni kleti.

Cepljenje izvršimo takole: Z ostrim nabrušenim nožem napravimo z noževo

ostjo (špico) na glavnem lubu na mladiki zarezo v podobi črke T. Navpična črta bodi dva in pol do tri centimetre dolga povprečna (horizontalna) pa 1 do 1 in pol cm. Zarezi naj segata le do lesa, zlasti horizontalna ne sme biti globoka, ker je podlaga tenka in se rada zlomi. Ko smo to zarezo napravili, izrežimo oko takole: V levo roko primemo cepič, v desno pa cepilni nož. Nato napravimo približno 1 do 1 in pol cm nad očesom plitvo horizontalno zarezo. Enako zarezo in v isti distanci napravimo tudi pod očesom. Nato nastavimo nož ob mladiki nekoliko višje nad gornjo zarezo in začnemo rezati navzdol do nje zarez. Zaradi teh zarez se loči oko s koščkom lesa in luba v podobi dveh do treh cm dolgega ščita (scudo) od mladike. Sredi tega ščita je oko s koščkom peclja. Tedaj nekoliko dvignemo z nalašč za to pripravljenim hrbtom cepilnega noža lub na obeh straneh zarez na divjaku in porinemo ščit z očesom v to zarezo tako, da se bo njegov zgornji konec dotikal horizontalne zarez črke T. Nato povežemo cepljeno oko z gumijastim trakom.

Tri tedne po cepljenju odstranimo povezo in prihodnjo pomlad odrežemo divjake nad očesom.

Kaj bomo delali tale mesec

NA POLJU bomo pričeli kopati krompir. Odberimo semenskega in ga spravimo posebej. S koruske odstranjamo rumenkasto bele bule, v katerih je snetljaj, da nam ne bo uničeval pridelka še drugo leto. Bul ne smemo pustiti na tleh, ampak jih moramo sežgati. Najboljše je, če koruso, ki jo je napadla snet, izrujemo in požemo. Začnimo pripravljati zemljo za jesensko setev. Globoko zoranja njiva je prvi pogoj za dobro rast posevkov. Sejmo le prav zdravo, dobro kaljivo, debelo, težko in zrelo zrnje.

NA TRAVNIKU kosimo še zadnjo otavo. Kjer je živina morala biti vse leto v hlevu, jo pustimo na pašo vsaj zdaj, po pokošeni otavi. Začnimo z jesenskim gnojenjem travnikov. Tudi na brananje ne smemo pozabiti.

V VINOGRADU zaznamujemo najboljše vinike, od katerih bomo vzeli cepiče, dokler je še grozdje na njih. Zaznamujemo si tudi vinike, ki jih bomo precepili. Počakajmo s trgatvijo, dokler ni grozdje dobro zrelo.

V KLETI pripravimo vse, da bo lahko sprejela novo vino. Iz nje moramo spraviti vso šaro in pridelke. Snaga je prvi pogoj dobrega kletarstva. Umiti in dizinficirati moramo čebre, sode, grozdni mlin in stiskalnice. Ko je klet dobro počiščena, jo moramo še zažveplati, potem

jo pa zračimo ob toplih urah. Posebno na čistočo sodov moramo paziti. Od čepov se ne sme cediti vino, ki so leglo očetnih glivic. Po trgatvi moramo s sladkornim merilom konstatirati, koliko sladkorja ima mošt. Fomnožimo procent sladkorja z 0,6, pa dobimo procent alkohola, ki ga bo imelo vino, ko bo mošt prevrel. Preden vlijemo mošt ali vino v sod, se prepričajmo, če je čist in zdrav.

V SADOVNJAKU trgajmo samo dozorelo sadje, a redno pobirajmo odpadlo in črvivo. Prekopljimo zemljo okoli sadnega drevja in pognojimo. Konec septembra obrezujemo sadno drevje in uničujemo drevesnega črva.

V HLEVVU zdaj belimo in razkužujemo. Krmimo živino, posebno brejo, s hrano, ki ne napanja. Prašičem začnimo namesto zelene hrane dajati vedno več močnih jedi, da se bodo lepo debelili.

Koristni nasveti

KRTACE za obleko je treba večkrat o-mrzi vodi, kateri ste dodali nekoliko detergenta.

MOLJI se časopisnega papirja izogibajte. Zato pri vlaganju volnenih oblačil v omare in predale nučajte časopisni papir.

MAST, ki je ostala od praženja, peč-

nja ali drugih jedi, bo zopet sveža in čista, če jo prekuhamo v vodi, kateri smo dodali par olupljenih krompirjev. Ko se ohladi, mast posnamemo.

JEDILNI PRIBOR IN POSODO, ki smo jih nučali pri pripravljanju rib, izpiramo s kisom ali s kavno goščo. Neprijeten duh bo izginil.

NESNOST KOKOŠI lahko povečamo, če jim dajemo en teden nepretrgoma nekaj gramov ječmena, ki smo ga nekaj ur namakali v vodi in soli.

VODNI KAMEN, ki se nabere na dnu posode, bomo lažje odstranili, če bomo v njej zavreli kis, pomešan s soljo. Nato bomo z lahkoto odstranili vodni kamen z leseno kuhalnico.

STEKLENA POSODA, ki je postala motna, se lahko očisti z uporabo mešanice vode in toplega kisa.

Pegavost na fižolu in grahu

Pegavost na fižolu in grahu nastopi posebno v poletnih mesecih in če dosti dežuje. Bolezen je lahko spoznati, ko se pokažejo na strokih rjavi in rdečkasto rjavi madeži. Kadar bolezen močno nastopa, prepletejo madeži ves strok. Skozi njega preide bolezen tudi na zrnje, ki dobi prav takšne madeže.

Pridelek na bolnih rastlinah je seveda majhen, prizadeti pa sta tudi kvaliteta in trpežnost zrnja. Okuženega fižola in graha v zrnju ne moremo konservirati. Okuženega zrnja tudi ne smemo saditi, ker bi sicer bolezen samo razširjali. Navadno se močno okužene rastline kmalu posuše. Če pa katera vendarle ostane, okuži še zdrave. Kot na fižolu se bolezen pojavi tudi na grahu.

Važno je, da sadimo vedno zdravo seme, ki smo ga nabrali iz popolnoma zdravih strokov. Pri odbiranju semena je treba vsako okuženo zrno odstraniti. Na svetlem zrnu je bolezen mnogo lažje prepoznati kot na temnem.

Bolezen preprečimo, če pravočasno, to je preden se na listih pojavijo madeži, poškrbimo fižol z 1 odstotnim bakrenim apnom. Nadalje priporočajo saditi sorte, ki so bolj odporne proti pegavosti. Tudi opažamo, da napada bolezen bolj nizki fižol kot pa preklar (visok), ker je ta bolj izpostavljen soncu in zraku kot grmičar.

Koprive za nego las

Ze v starih časih so nučali koprive tudi za nego (cura) las. Ko je glava umita položimo liste koprive, ki smo jih prej namočili v vodi, na lase in glavo povijemo v ruto. Pri tem pazimo na čas, kajti pol ure delovanja koprive na lasišče popolnoma zadostuje. Skoraj isti efekt dosežemo tudi, če izplakujemo lase z vodo, v kateri so bile namočene koprive.

Sijaj in svežino las dosežemo tudi s pomočjo nekega drugega, sicer manj preprostega, a zelo efektne preparata. Sveže jajce zmešamo z žličko ruma, nato pa ga močno vtiramo v lasišče. Po končani masaži lase izplakujemo s toplo vodo, kateri smo dodali žličko kisa.

Lovski kotichek

L'angolo del cacciatore

Letno-jesenski koledar 1960

OTVORITEV 4. SEPTEMBRA 1960.

Otvoritev splošnega lova v vsem teritoriju province, vključno področje Alp.

ZAKLJUČEK 15. DECEMBRA 1960.

Zaključek lova stalne divjačine v vsem teritoriju province, vključno področje Alp.

1. JANUAR 1961.

Splošna zaključitev lova v vsem teritoriju province.

PTIČJI LCV: od 15. avgusta do 15. decembra 1960 v vsem teritoriju province, vključno področje Alp.

Loviti je prepovedano: kotorno, jelena, grlico, samico divjega petelina in ruševca.

Izven teritorija Alp se ne sme loviti srnjaka in gamsa.

Calendario estivo-annuale 1960

APERTURA: 4 SETTEMBRE 1960

Apertura generale della caccia in tutto il territorio della provincia compresa la Zona delle Alpi.

CHIUSURA: 15 DICEMBRE 1960

Chiusura della caccia alla selvaggina stanziale in tutto il territorio della provincia — compresa Zona della Alpi.

1. GENNAIO 1961

Chiusura generale della caccia in tutto il territorio della provincia.

UCCELLAGIONE: Dal 15 agosto al 15 dicembre 1960 in tutto il territorio della provincia — compresa la Zona delle Alpi.

Non si possono cacciare: Coturnice montana, cervo, tortora, femmina urogallo e del fagiano di monte.

Nel territorio fuori delle Alpi non si possono uccidere il capriolo e il camoscio.

Kanalska dolina in njeni slovenski prebivalci

Da strnimo opisovanje pokrajin, področij in prebivalcev slovenskega jezikovnega prostora na zapadu, bomo podali še opis Kanalske doline. Ta ogranek slovenske

zemlje je pripadal pred prvo svetovno vojno deželi Koroški, njen manjši izhodni del (Bela Peč) pa Kranjski. Danes so vsi ti kraji pod Italijo.

Od železniškega križišča na glavni progi Videm-Trbiž, kjer se odcepi proga v Karnijo, zavoji vlak v tesno dolino reke Fele in jo spremlja skoraj do njenega izvira pri Zabnicah. Ta ozka in od reke Fele v gorovje zajedena dolina nosi od Možiške postaje dalje oznako »Železni kanal« (Canal del Ferro), ki pa se ne izvaja iz morebitnih najdišč železne rude, pač pa se tako imenuje tako, ker se je tukajšnje prebivalstvo ukvarjalo s kovanjem in z izdelavo predmetov iz železa, ki so ga dobivali iz bližnje Koroške oziroma iz Stajerske. O tem nam pričajo tudi priimki mnogih družin v Pontebi in okolici, ki se pišejo Filafarro.

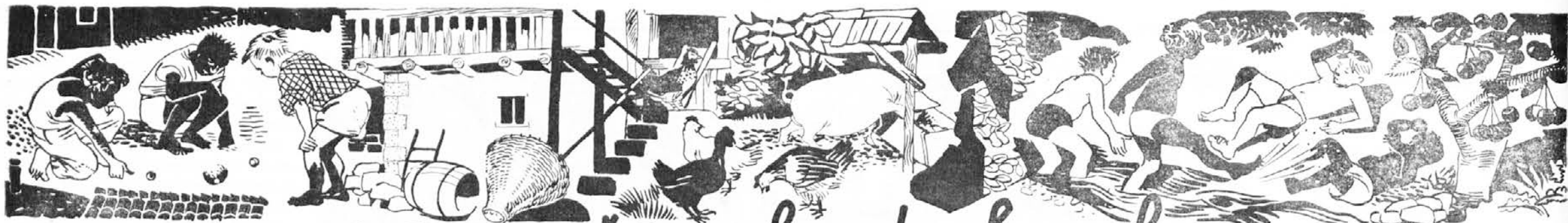
Vozeče se potem po zelo tesnem žlebu, da ne rečemo dolini, ne more človek skoro dojeti, kako so mogla tod prodirati razna ljudstva ob splošnem preseljevanju v začetku srednjega veka; saj je na kakem mestu v jarku le toliko prostora, da se prerije skozi deroča rečica. Nekako pred 80. leti, ko so gradili železniško progo, so jo morali na levem bregu na več krajih naravnost vsekati v dvigajoče se skalovje, v največjem času pa so morali na nasprotnem bregu isto napraviti za avtomobilsko cesto. Na obeh straneh tega kanala se odpirajo male stranske dolinice s strmo vpadajočimi bregovi, po katerih si udirajo pot gorski potoki, ki se izlivajo v Fele. Ob vvhodih teh dolin leže prijazni kraji; vasi ali trgi ob železniških postajah. Tako imamo takoj za postajo, od koder vodi proga v Karnijo, kraj Možnico (Moggio Udinese), nekdanjo

znamenito opatijo, na levi strani 3,5 dalje pa je malo na desno ob ustju rečice Reziye Reziyuta (Resiutta). Se kakih pet kilometrov dalje je vas Kluzje (Chiusaforte), kjer je bila za časa Avstrije trdnjava ob prehodu v dolino Rekljane (Racolanna). Tod pelje po dolini tudi cesta do znanega prelaza Zleba - Sella Nevea (1.198 m) in dalje do Rajbeljskega jezera, do katerega je še devet kilometrov.

Od Kluz dalje krene proga proti severu in po kakih petih kilometrih pridemo do samotne postaje Dunje (Dogna). Tu se gorovje takorekoč strne, kot bi hotele že itak ozko dolino še bolj stisniti. Kmalu za tem, ko smo prešli postajo, se nam na desni strani, to je vzhodno, odpre ozka pa zelo slikovita dolinica rečice Dunjice, ki se tu pod drzno vzpetim viaduktom, v dolini Fele pri vasi Dunja (Dogna), izliva v Fele. V ozadju imenovane dolinice kraljuje mogočni gorski sklop in štrli v nebo v obliki ogromne piramide Poliški Spik (Jof di Montasio 2734 m).

Kmalu dospemo do večje postaje Ponteba, kjer reka in spremljajoča železniška proga kreneta proti izhodu: tako zavozimo v Kanalsko dolino, ki se začena prav tu pri Pontebi, oziroma pri onkraj male vmesne rečice Pontebane ležeči vasi Pontafel (sedaj jo imenujejo Pontebba nuova).

Ako gledamo od tu vsled njene posebnosti zanimivo Kanalsko dolino, se nam prikazuje kot raztegnjen in ozek hodnik, kjer se visoki vršaci ob obeh straneh razstajajo in samo na enem mestu, nekako v sredi dolžine doline, se nizki obronki ob vznožju bolj približujejo sredini doline. Tu so avstrijski vojaški poveljniki že pred

za naše mlade bralce

DOBRO JE DELATI

(Iz Prekmurja)

Siromak je imel kokota.

»Zakaj bi ga zaklal! Kuretina itak ni za siromake, ampak samo za gospodo.« Tako si misli in nese kokota v graščino grofu.

»Milostivi gospod grof! Sprejmite tega kokota v dar. Iz srca rad vam ga dam.«

Grof je pa imel ženo, dve hčeri in dva sina. Ukaže speči kokota in pokliče siromaka, da kokota pošteno razdeli med vse. Če prav razdeli, ga poplača; če ne, pa ukáže hlapcem, da mu naštejejo dvajsetpet palic.

Siromak pride, vzame nož in deli. Najpreje odreže glavo in vrat. To da grofu in njegovi ženi rekoč: »Glava gospodu, vrat gospej, ker spadata skupaj.« Potem odreže obe nogi in da vsakemu sinu eno z besedami: »Noga je za mlade ljudi, da bodo lažje hodili na lov.« Nato odreže še obe perutnici in da vsaki hčerki eno in pravi: »Dve perutnici dobita gospodični, ker morata tako plesati, kakor bi letele. — Tako zdaj ima vsak svoj kos. Ta malenkost, katera je ostala, je pa moja za dobro razdelitev.«

Siromak lepo sede k mizi in začne kar obirati tisto kokotovo »malenkost«. Grofu je ugajal navihanec. Zato uka-

že, da dado siromaku par juncev za kokota.

Vse to izve siromakov lakomni sosed. Seveda bi tudi on rad zamenjal kokote za junce. Zato vzame vseh šest kokotov, jih nese v grad in podari grofu v nadi, da prejme za nje šest parov juncev.

Grof sprejme, in ko so kokoti pečeni, pokliče kmeta. »Sedem nas je s teboj. Razdeli pravično, da te poplačam! Sicer jih dobiš dvajsetpet od mojih hlapcev.«

Požrešni sosed razmišlja, kako bi pravično razdelil šest kokotov med sedem ljudi. Na vse načine poizkuša, pa nikakor mu ne pride prav. Zato mu naštejejo grofovi hlapci dvajsetpet udarcev s palico in ga iztirajo iz gradu.

»Pokličite siromaka!« veli grof. »Bomo videli, kako bo on razdelil.«

Siromak pride in deli: »Gospod, gopa in eden kokot. To je trojstvo. Mlada gospodiča in eden kokot; drugo trojstvo. Obe gospodični pa kokot, to je tretje trojstvo. Jaz in dva kokota — četrto trojstvo. Zadnji kokot pripade pa meni, ker sem se pri delitvi toliko potrudil.«

Grof se je prav od srca nasmejal prebrisancu. Ukaže mu dati še en par volov. In tako si je siromak opomogel, da si je vsaj ob praznikih lahko privoščil kurje meso.

Mačka

Sem mačka in miši loviti pri hiši je moja dolžnost. Vendar na povelje ne spolnim vam želje, ker ljubim prostost.

Svobodne je volje živeti najbolje do konca vseh dni. Naj — kdor me nemara zategadelj kara — sam miši lovi!

Smešnice

Učitelj uči v šoli Mihca, ki ne zna računati.

»Glej, če bi znesel tri jajca tule pri tabli in štiri tamle pri zadnji klopi, koliko misliš bi jih bilo skupaj?«

»Ne vem, gospod učitelj, če to gre?«

Gospod učitelj, ali se sme kaznovati ljudi za stvari, ki jih niso napravili?«

»Seveda ne, Peter.«

»No vidite, jaz nisem napravil domače naloge.«

GIZDALINKA

(Iz Prekmurja)

Bil je pastir, ki je ovčice pasel na zeleni gori.

Ko nekoč zopet pase bele ovce ter si lepo žvižga in poje, začuje iz neke votline človeški glas: »Lepo je, sinko, da si vesel.«

Pa v tisti votlini ni bilo človeka, ampak grda dolga kača. Ko jo dečko zagleda, se močno prestraši.

»Nikar se me ne boj,« ga ogovori kača. »Ti si srečen, jaz sem pa nesrečna. Lahko pa tudi mene osrečiš, če me ubogaš. Zato poslušaj: Pojdi domov! Leto dni ne smeš iz hiše, tudi v krmo ne; smeš poslušati goslačev. Ko pa mine leto in dan, pridi po mene in srečna bova.«

»No, to pa lahko storim,« si misli pastir in gre domov. Celo leto ne gre iz hiše, postji se vsak petek, krme ne vidi, godcev ne posluša. Ko pa leto dni mine, se lepo obleče in gre na zeleno goro k tisti votlini.

»Črna kača, dolga kača, čakam te!« je zakričal v votlino.

Pa komaj izreče te besede, že nekaj zašumi v votlini in prikaže se prekrasna deklica.

»Jaz sem tista grda črna kača, katero si videl pred letom dni. Strašno sem se bila pregrešila. Zato sem morala živeti po kačje, dokler me nisi rešil ti.«

Pa ga je objela okrog vratu in mu zašepetala v uho: »Tri polne košare zlatih penez imam. Vse to je tvoje in moje, če me vzameš za ženo.«

»Tudi brez zlatnikov bi te vzela,« ji odgovori pastir, »ker si tako neizrečeno lepa.«

Pa sta se prijela za roko in odšla na pastirjev dom po vole, da spravita zaklad.

In res sta se vzela. Kupila sta si lep grad z velikim posestvom in živela, kakor ju je bila volja, ker sta imela vsega dovolj. Pastirček-graščak je bil ves srečen in se ni mogel nagledati svoje prekrasne žene. Venomer jo je občudoval in jo ogovarjal z »lepa moja ženica.«

Nekega dne ji zopet reče ves srečen: »Lepa moja ženica.«

»No, pa povej, kako sem lepa?« ga vpraša ona.

»Lepa si kot vrtnica.«

»Še lepša sem!«

»Lepa si kakor zvezdica na nebu.«

»Še lepša sem!«

Lepša si od vsake ženske na svetu.

»Pa še lepša sem,« trdi gizdalinka.

»Veš kako sem lepa? Tako sem lepa, kakor sama Devica Marija.«

Pa čujte, kaj se je zgodilo!

Komaj je prevznetica izgovorila zadnjo besedo, že ni bilo več lepe žene. Pred možem se je zvijala strašno grda črna kača ter milo prosila. »Usmili se me! Reši me vendar!«

Mož pa seveda ni vedel, kako bi jo rešil.

Potem se je zvila kača v kolobar, pa se je pognala v gozd. Kje je sedaj in kako živi, nihče ne ve. Niti njen mož je ne najde.

Dobra hvala

(Srbska narodna)

Srečala sta se dva siromaka, dva velika prijatelja, ki se že dolgo nista videla. Ko sta se najprvo za zdravje pobarala, je vprašal prvi drugega:

»Kako zdaj životariš?«

»Dobro,« — odgovori drugi — »kar imam denarja, ga imam v žitu, kar imam žita, ga imam v moki, kar imam moke, jo imam v hlebcu, kar imam hlebca, ga imam v trebuhcu.«

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnje št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Dobro je včasih tudi ženo poslušati

(Srbska narodna)

Nekoč je šel kmet k svojemu gospodarju, pa ni imel nič drugega, kar bi mu mogel nesti v dar, kakor samo par piščancev. Ko je prišel do svojega gospodarja, se mu je poklonil po običaju in mu poljubil roko. Cim je gospodar videl, da mu prinaša par piščancev, mu je rekel: »No, kako ti kaj gre?«

»Dobro, v tvoje zdravje, moj lepi aga!« — mu odgovori kmet.

»Lej ga no, kaj si mi prinesel še kaj drugega kakor ta dva mršava piščanca?«

»Bogme, aga, nisem, ali da ti po pravici povem, hotel sem ti prinesiti tudi nekaj masla, pa mi ga, oprost, žena ni dala, češ da ga imamo sami komaj za eno žlico.«

»Aga se pogladi po bradi in mu reče: »Kdor ženo posluša, je slabši od žene, zato ne smeš žene nikoli poslušati.«

Čez nekaj časa pride kmet po opravih k agi in mu prinese nekaj masla. Aga ga vpraša:

»Šment, kaj mi nisi prinesel nič drugega kakor to malenkost masla?«

»Ne, aga moj, ampak da ti po pravici povem, jutraj, oprost, mi je dala žena dober par kokoši in mi vsaj desetkrat

rekla: »Na, nesi, to našemu dobremu agi — jaz pa, kakor si mi ondan rekel, nisem hotel žene poslušati.«

Na to mu aga reče:

»Dobro je včasih tudi ženo poslušati.«

DRAGOTIN KETTE:

MRAVLJI

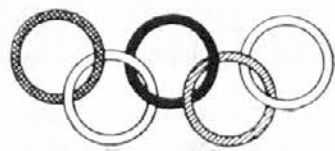
Zvečer sta se sešli mravlji, sosedi v mravljišču.

»Joj, kako sem zdelana,« reče prva, »ves božji dan sem prevlačevala kosček sladkorja, pa ga nisem mogla spraviti do doma; na sredi poti sem ga morala pustiti.«

»A tako, ti misliš drobtinice od sladkorja, ki ga je razsula neka deklica tam na cesti? Pa kako je to, saj je bilo polno majhnih kosčkov tam...«

»Da, ali jaz sem se lotila največjega.«

»Brezumnica,« reče druga, »vidiš, jaz pa sem nosila le bolj majhne kosče: le pojdi pogledat, kakšen kup jih je! Seveda, ti hočeš vse naenkrat. Nu, pa imaš. Boš vsaj vedela za drugokrat!«

OLIMPIJSKE ZANIMIVOSTI

— INOZEMCEM, ki bodo v času olimpijskih iger napravili prometne prekrške, ne bodo dali globe. Stražniki jih bodo samo ustavili in jih opozorili na prekršek.

— OD LETA 1896 pa DO LETA 1956 je Italija dobila na olimpijadah 210 medalj: 82 zlatih (za prva mesta), 68 srebrnih (za druga mesta), 60 bronastih (za tretja mesta). Največ medalj je dobila pri fletetu, potem sledi atletika (24), ciklizem (22), telovadba (19), boks (18), veslanje (16) itd.

— OLIMPIJSKE MEDALJE ZA XVII olimpijado je izdelala italijanska »Zecca« in jih je šest vrst od 7 do 105 gramov teže, zlate 900/1000.

— NAJMLAJŠI ŠPORTNIK na olimpijadah je 13 letni Romunce. Po postavi ni večji od dečka 8. do 9. let.

— NAJMLAJŠA ŠPORTNICA je 12 letna Luciana Marcellini iz Rima. Udeležuje se pri plavanju na 200 metrov.

— NAJBOLJ VISOK je brez dvoma sovjetski košarkar Ivan Krumine, ki meri 2,19 m in nosi čevlje št. 56. Zaradi visoke postave je vedno prvi v igri, saj lahko vrže žogo v košaro, ki

je od tal 3,05, ne da bi se dvignil na prste. Zanj so morali pripraviti posebno posteljo, dolgo 2,40.

— 120.000 - 150.000 italijanskih in tujih turistov je vsak dan prisotnih na rimskih olimpijskih stadionih. Pred štirimi leti jih je bilo v Melbourneu povprečno vsak dan le 40.000, v Helsinku pa 8.000.

— 76 MILIJARD LIR je zapravilo ministrstvo za javna dela, za športne naprave in kar je bilo potrebno za olimpijske igre.

— 5000 KUJARJEV in natakarjev so sprejeli v menzi olimpijskega naselja. V Rimu se hrani 8000 športnikov z enako hrano kot doma.

— REPUBLIKA SAN MARINO nastopa letos prvokrat na olimpijadah. Aroldo Casali, ki je sin kapetana regenta te republike, bo pokazal svojo zmožnost v streljanju s pištolo.

— GRŠKI PRINC KONSTANTIN bo na olimpijadah krmar pri jadru. Prvi veslarski tekmi je prisotna vsa kraljevska družina, kajti grški kralj je zelo izkušen krmar jadra na odprtem morju in najboljši sinov svetovalec.

stoletjem našli strateško važno mesto za utrditev in so zgradili trdnjavo pri Naborjetu (Malborghetto).

Ko pride vlak iz tesnega jarka — doline Železnega kanala in ko imamo postajo Dunjo že daleč za seboj, se nam dolina polagoma odpira in čutimo, da prosteje dihamo in srce se nam razvedri, ker se nam razpne popolnoma nov pokrajinski razgled; ušli smo neprijetnim in zadimljenim predorom, viaduktom in galerijam v omočinskih višinah. Od tu do zadnje postaje na italijanskem ozemlju pri Fužinah oziroma Beli peči je dobrih 30 km. Pri Trbižu pa se dolina razcepi na dve stranski dolini: ena gre proti jugu Rajbeljskega jezera in druga proti severu do koroške meje. Sicer pa sta obe dolini ena, to je ena dolina, po kateri teče rečica Zilica (Zilica ali Šlica, kakor jo imenujejo domačini), ki odteka iz Rajbeljskega jezera. Onstran meje se izliva v Zilo in obe se pri Beljaku združita z Dravo. Širina Kanalske doline znaša kake tri do štiri kilometre, le pri Trbižu se malo razširi v nekakšno kotlino, dočim se proti Beli peči zopet nekoliko zoži in šele od Fužin dalje proti Ratečam (drž. meja) postaja zopet širša.

KRAJEPIS

Kanalska dolina se začneja tam, kjer je bila prej avstrijska državna meja. Na prej italijanski strani ob takrat mejni rečici Pontebani je trg Ponteoba in na bivši avstrijski strani vas Pontafel. Sedaj nosita oba kraja skupno ime PONTEBA.

Etimološko se izvaja prvo ime iz Ponteebba, rečici pravijo Pontebana, ime Pontafel pa iz Ponte a Fella (most na Feli), saj teče ta reka spodaj ob vasi. Ponteoba leži torej na desnem bregu rečice Pontebane, ki pridrvi

od severo-zapadne strani iz Karnskih Alp in se pod trgom izliva v Felo. Trg šteje 1.860 prebivalcev (po prvi vojni jih je bilo 1794), ki so sami Furlani, medtem ko je na nasprotni strani ležeči Pontafel štel le 629 prebivalcev, med katerimi je tudi nekaj Slovencev. Po prvi svetovni vojni

LIPALJA VES

je bilo tukaj še 400 Nemcev. Nastanek teh krajev mora biti starodaven, kakor se vidi iz izkapanin, izvedenih pred pol stoletjem. Našli so celo bronasto orožje in rimski denar. Tod je šla starodavna cesta, pod Ponteoba na levem bregu Fele pri malem naselju Pietratagliata, kjer se izliva ob levi strani iz v ozadju dvigajočih se gorskih višin pridrveči potok Jelovec (Geloviz), pa je bil most iz rezanega kamna (od tod Pietratagliata) še iz srednjega veka.

Okoli Pontebe je vse polno slovenskih krajevnih in ledinskih imen. Navedemo jih le nekaj: Studena, gornja in spodnja, to sta sedaj italijanski vasi, ki ležita severno od Pontebe. Nad Pontafelom se neki obronki imenujejo »Fillioni dei Slavi« (1271 m), od koder se pride tudi v bližnjo Lipaljo vas. Dalje imamo: Bijelica, to je nek prelaz; Slenca je gora, visoka 1665 m; Pradulina je potok in gotovo tudi dolina, po kateri teče; Priecot - Prehod je neka kotlina; dalje Passo della Pridola (Predol), Krnica (nem. Garnitzen); Rudnik je gora, Madrice (nem. Madritschen), Chersinizza (nem. Kersnitzen) Kresnice itd.

Ponteoba je bila že prej italijanska po govoricu in tudi sedaj prevladuje furlanščina, ki jo domačini dosledno rabijo, dočim pa je bil bližnji Pontafel, dasi ima krajevno ime italijanskega izvora, naseljen z nemško večino in s slovensko manjšino. Za časa Avstrije so bili uradniki, boljši trgovci in podjetniki Nemci, nižji sloji, delavci, manjši trgovci in obrtniki pa so bili Slovenci, ki so se priselili iz obmejnih krajev Koroške, iz Ziljske doline in beljaške okolice in zlasti iz obmejne vase Vrata (Thörl). Seveda so tudi Nemci bili priseljeni in navedena krajevna imena dokazujejo, da so bili Slovenci še pred njimi v teh krajih.